

OSMANLI İSTANBUL'UNDA MEHTER

MEHMET ALİ SANLIKOL*

Mehter kelimesi, Osmanlı döneminde içinde çadır kurmak gibi müzik dışı fonksiyonları da barındıran birçok anlam ihtiva etmekteydi. Resmî Mehterhane teşkilatı ise içinde müzisyenlerin yanı sıra iç mehterler (Mehter-i Enderun) gibi kıdemli hizmetçiler ile çadırcı mehterlerin de parçası olduğu bir teşkilat idi. Bu teşkilata muhtemelen en son dâhil olmuş müzisyenler için Evliyâ Çelebi (d. 1611-ö. 1682), çok defa *çalıcı mehterler* tabirini kullanmıştır. Çalıcı mehterler, XVI. yüzyılda resmî Mehterhane teşkilatına dâhil olduktan sonra resmî ve gayriresmî olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Resmî çalıcı mehterler kapıkulu sisteminin bir parçası olup saray ile yüksek düzeyli Osmanlı yetkililerinin hizmetindeydiler.¹ Dolayısıyla, resmî çalıcı mehterlerin, devlete bağlı maaşlı profesyonel müzisyenler olduğunu söylemek mümkündür. Evliyâ Çelebi, bu müzisyenlerin İstanbul'da, Yedikule ve Fatih Sultan Mehmed tarafından sarayın içinde

* Emerson College ve College of the Holy Cross

1 Resmî mehter müziği icra etmiş topluluklar kendilerine has açık hava çalgılarına sahiptir: Zurna, boru, nekkare, davul, zil ve kös. Günümüzde Türkiye'de mehter müziği icra eden topluluklar, hareket ettirilince perküsif sesler çıkaran çingiraklı uzun sırtlar taşıyan bir grup hanendeyi de içlerinde barındırırlar. Bu hanendelere günümüzde *çevganî* denilmektedir. Elimizdeki tarihî bulgular ise bir grup hanendenin varlığına işaret ederken bu çalgının mehter topluluklarının 1826 senesinden önceki çalgılarının dışında tutulması gerektiğini de göstermektedir. Bu konu hakkında daha detaylı bir inceleme için bkz. Mehmet Ali Sanlıkol, *Çalıcı Mehterler*, İstanbul 2011, s. 13-14.

inşa edilmiş Demirkapı binasında, sabah ezanından evvel ve yatsı ezanından sonra yaptıkları icralara değinip günde toplam üç kez müzik icra ettiklerini belirtir. Evliya, benzer icraların bazılarının Galata Kulesi ve Kız Kulesi gibi meşhur kuleleri olan İstanbul'un on üç beldesinde gerçekleştiğini de ekler. Öte yandan, Osmanlı Devleti'ni resmen temsil etmedikleri hâlde, en azından İstanbul'u çevreleyen kasabalarda, kalabalık bir nüfus hâlinde yaşayan ve mehterbaşına resmen bağlı olan bir grup gayriresmî çalıcı mehterin de varlığını biliyoruz.² Resmî ve gayriresmî çalıcı mehterler, zamanla hem İstanbul hem de imparatorluk genelinde meşhur olup diğer mehterleri gölgede bırakmayı başarmıştır. Bilhassa İstanbul'da XVII. yüzyılda ve XVIII. yüzyılın başlarında, *mehter* kelimesinin neredeyse her tür müzik topluluğu ve müzisyen için kullanılan kapsamlı bir tabir hâlini aldığını görmek mümkündür. Dolayısıyla, bu dönemde Osmanlı edebiyatında ve hayatında bu kelimenin günümüzdeki dar anlamına göre, çok daha kapsamlı bir şekilde kullanıldığını görmekteyiz. Günümüzde neredeyse sadece devlet veya çeşitli belediyeler tarafından kurulmuş topluluklar ile temsil edilmekte olan mehter müziğinin, hatalı olarak yeniçeriler ve Avrupalı

2 Walter Feldman gibi bir grup araştırmacı, çeşitli minyatür ve tasvirlerden yola çıkarak gayriresmî çalıcı mehterlerin zurna, nekkare, miskal, daire, çalpara ve santur gibi enstrümanları kullanmış olduklarını iddia eder (bkz. Walter Feldman, *Music of the Ottoman Court: Makam, Composition and the Early Ottoman Instrumental Repertoire*, Berlin 1996, s. 108). Nitekim, yukarıdaki çalgılardan artık XX. yüzyılda kullanılmayan miskal, santur ve çalparayı çıkarırsak geriye ortaoyununda kullanılmış olan zurna, nekkare ve daire kahr ki ortaoyunu geleneğindeki açık hava topluluklarının gayriresmî mehterlerin bir uzantısı olduğunu düşünmek de mümkündür.

1- Mehter (Vehbî)

bir form olan *marş* ile ilişkilendirilmesi ise 1911'de başlayan ve mehter müziğinin Osmanlı İmparatorluğu'nun son senelerinin hazin ve ağır şartları altında yeniden canlandırılmasını kapsayan dönemin neticesidir. Avrupa'da bando müziği ile klasik Batı müziğini derinden etkilemiş ve hatta Amerika'da da etkileri dolaylı olarak, caz *big bandlerine* kadar uzanan resmî çalıcı mehterlerin zengin ve çok renkli repertuarları zurnalar ve trompetler arasında bir çeşit çok seslilik de barındırmış, İstanbul merkezli mühim bir Osmanlı müzik geleneğidir.